

צדק סביבתי ומשמעותו בהקשר הישראלי

דבורה שמואלי

החוג לגיאוגרפיה ולימודי סביבה

אוניברסיטת חיפה

צדק סביבתי: תאוריות

■ נחשב בדרך כלל לתוצר לווי של צדק חלוקתי

□ מהו הבסיס שלפיו ראוי לחלק טובין ושירותים? מהי חלוקה צודקת של הטבות ונטלים בחיי הכלכלה?

גישות לצדק חלוקתי

- התפיסה הליברטריאנית (Libertarian)
 - מבקשת להבטיח את פעולתו של שוק חופשי
- התפיסה התועלתנית (Utilitarian)
 - מבקשת להשיא את האושר המצרפי בחברה
- התפיסה האוטופית (Utopian)
 - האמנה החברתית בין השלטון לאזרחים
- תפיסת הגמול (Rewards)
 - חלוקה על סמך השקעת זמן, מאמץ ועבודה

צדק חלוקתי בהקשר סביבתי

- בהתמודדות עם סיכוני הבריאות והסביבה קבוצות מיעוטים וקבוצות מעוטות יכולת נושאות בנטל לא פרופורציונאלי.
 - התפלגות מוטה של יתרונות המשאבים הסביבתיים, המדיניות הסביבתית והתכניות הסביבתיות – הפרת 'האמנה החברתית'
-

מושגים אחרים שנוספו לטיפולוגיה של הצדק הסביבתי

- צדק סביבתי כצדק פרוצדורלי (procedural)
- צדק סביבתי כצדק מתקן (corrective)
- צדק סביבתי כצדק חברתי (social)

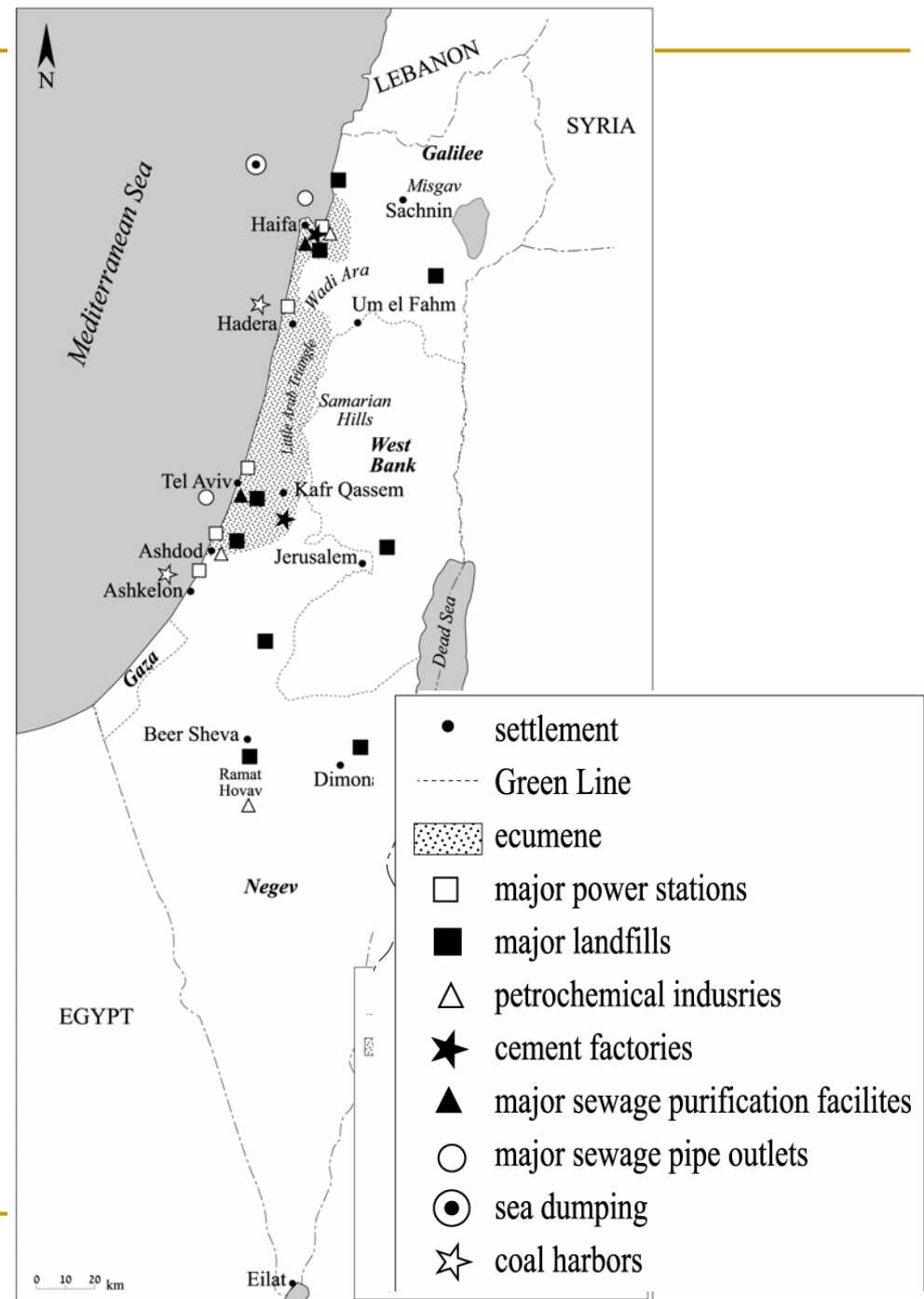
המגבלות של גישות רבות לצדק סביבתי טמונות באי-
נקיטת גישה הוליסטית

הגדרה יישומית

משלבת:

- **חלוקה** הוגנת של הסיכונים והיתרונות הסביבתיים
- **הכרה** במגוון האנשים והקהילות המושפעים
- **השתתפותם** בתהליך הפוליטי, היוצר ומנהל את המדיניות הסביבתית (שלוסברג, 2004)
- **צדק מתקן או מפצה**

איפה אין אי-צדק סביבתי בישראל?

Map 1: Israel - Environmental Macro-Risk Point Sources

איפה יש אי-צדק סביבתי בישראל?

■ אי-שוויון בתועלת הסביבתיות

□ נגישות לחופים, שמורות טבע, יערות

■ מגבלות על השוויון הפוליטי והאזרחי של

ערביי ישראל

□ הקצאת קרקעות

□ שימוש בקרקעות

סח'נין

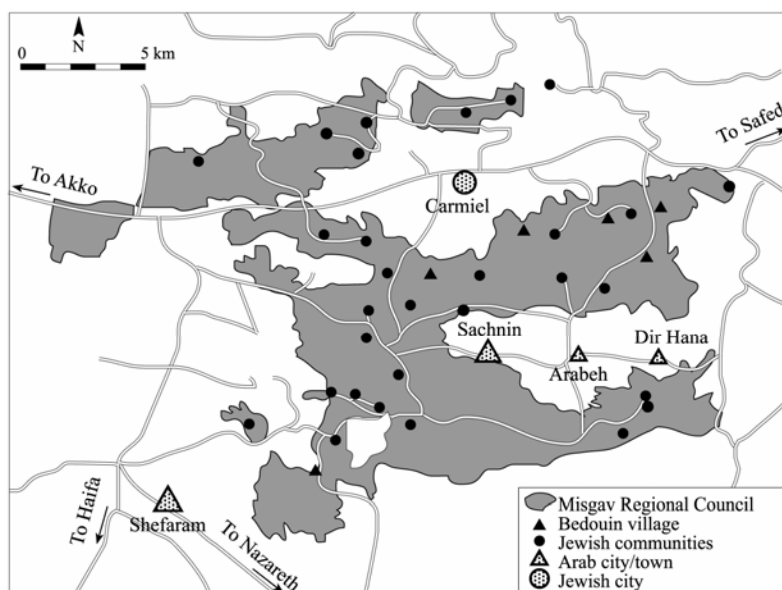

רקע סח'נין

- היישוב הערבי המרכזי בבקעת סח'נין
- אוכלוסיית סח'נין מונה כ- 27,000 נפש
- והתחזית ל- 2020 כ- 40,000 נפש
- אמורה לשרת ב-2020 מרחב יישובי של כ- 120,000 נפש
- 1945 סח'נין השתרעה על שטח של כ- 70,000 דונם
- שטח שיפוטה היום הוא 9,688 דונם
- שטח תוכנית המתאר המאושר הוא 4635 דונם
- 1965 – מעמד של מועצה מקומית
- 1995 – מעמד של עיר
- איזור תעשייה - בשטח של 267 דונם ברוטו (130 דונם נטו)

מבט אזורי - משגב

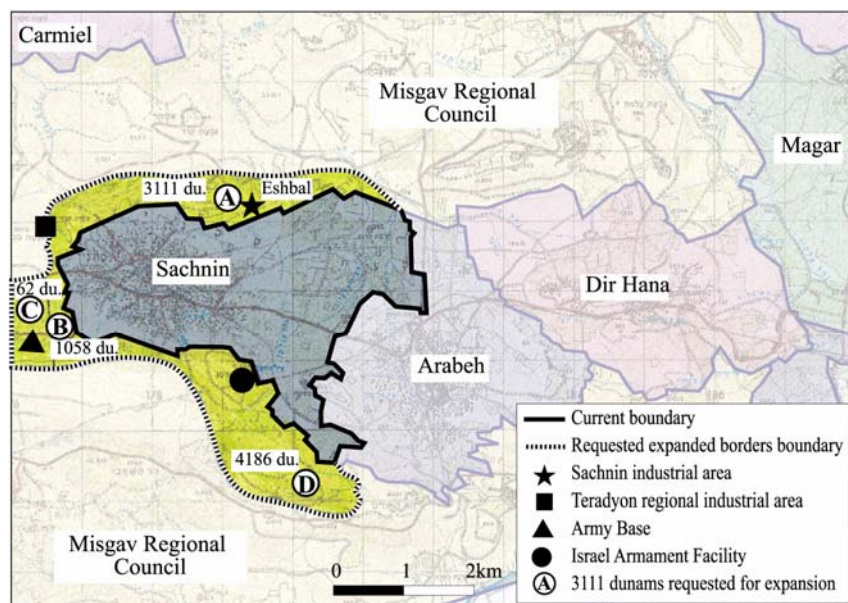

- הוקמה בשנת 1982
- 19,000 תושבים
- שטח שיפוט כ- 180,000 דונם
- 35 ישובים:
- 29 יהודיים
- 6 ישובים בדואים
- בתחום משגב כ- 20,000 דונם
- קרקע פרטית בבעלות ערבית, מתוכם כ- 2,000 דונם נמצאים בתוך היישובים
- אזורי תעשייה: תרדיון , בר לב
- מפעל רפא"ל
- בסיס צבאי

ברקע בקשת להרחבת תחום שיפוט – עיריית סח'נין יוני 2004:

■ שטח A : 3,111 דונם, שטח בין
עוקף סח'נין לבין תחום שיפוט
סח'נין המאושר
בעלות - תושבי סח'נין והמדינה
ייעוד - מגורים, תעסוקה, תעשייה,
מרכז ספורט, שטחי ציבור,
מרכז חינוכי משותף, שטח
פתוח ודרכים
תחום שיפוט נוכחי – משגב

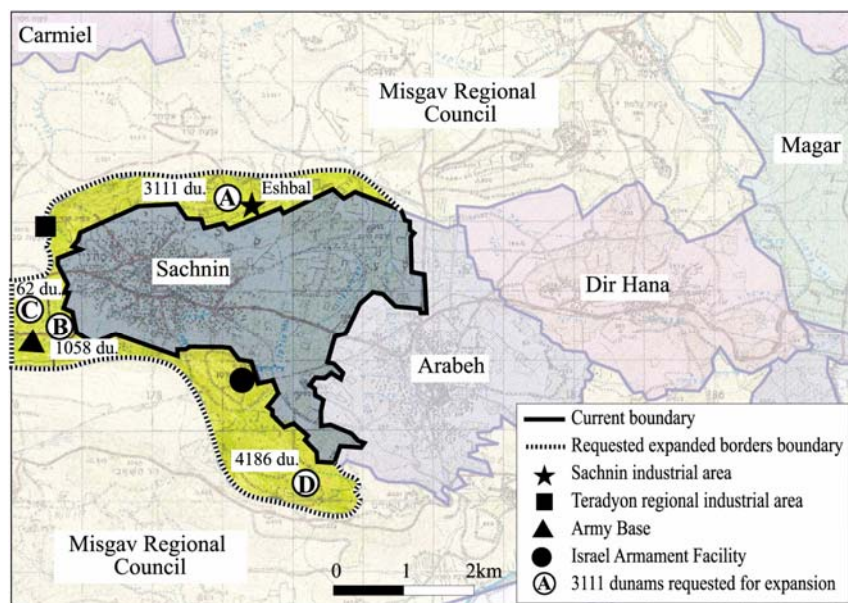
■ שטח B: 62 דונם, סמוך למחנה
צבאי
ייעוד – הקמת בית ספר מקיף,
העברת דרך טבעת של
השטח הבנוי של סח'נין
ופיתוח שטח ציבורי
תחום שיפוט נוכחי - משגב

Map 3 - Sachnin: Regional Setting and Requested Expansion Areas

בקשת להרחבת תחום שיפוט – עיריית סח'נין

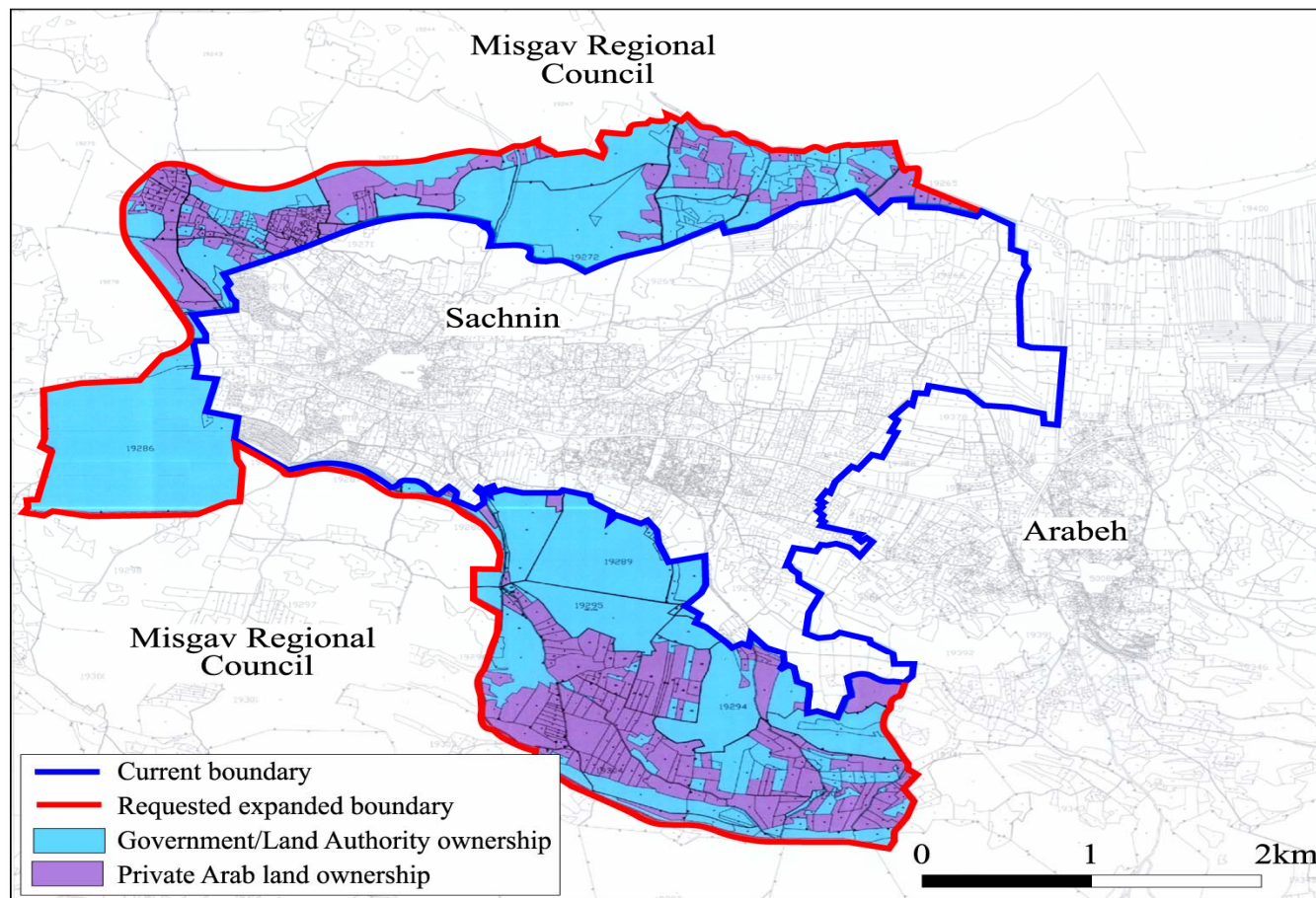
יוני 2004, המשך:

Map 3 - Sachnin: Regional Setting and Requested Expansion Areas

- שטח C: 1,058 דונם, שטח המחנה הצבאי
ייעוד - אין לסח'נין כוונה לשנות את הייעוד.
- מטרה –** גביית ארנונה ובמידה והייעוד ישתנה בעתיד – רזרבה קרקעית לפיתוח סח'נין
- **תחום שיפוט נוכחי -** משגב שטח D: 4,186 דונם, שטח הנמצא בין סח'נין לבין דרך יודפת-הרית-אבטליון
ייעוד: בית חולים אזורי, בית קברות, כניסה נוספת מכיוון כביש 7955, פרויקטים נקודתיים של תיירות נופים
- תחום שיפוט נוכחי -** משגב

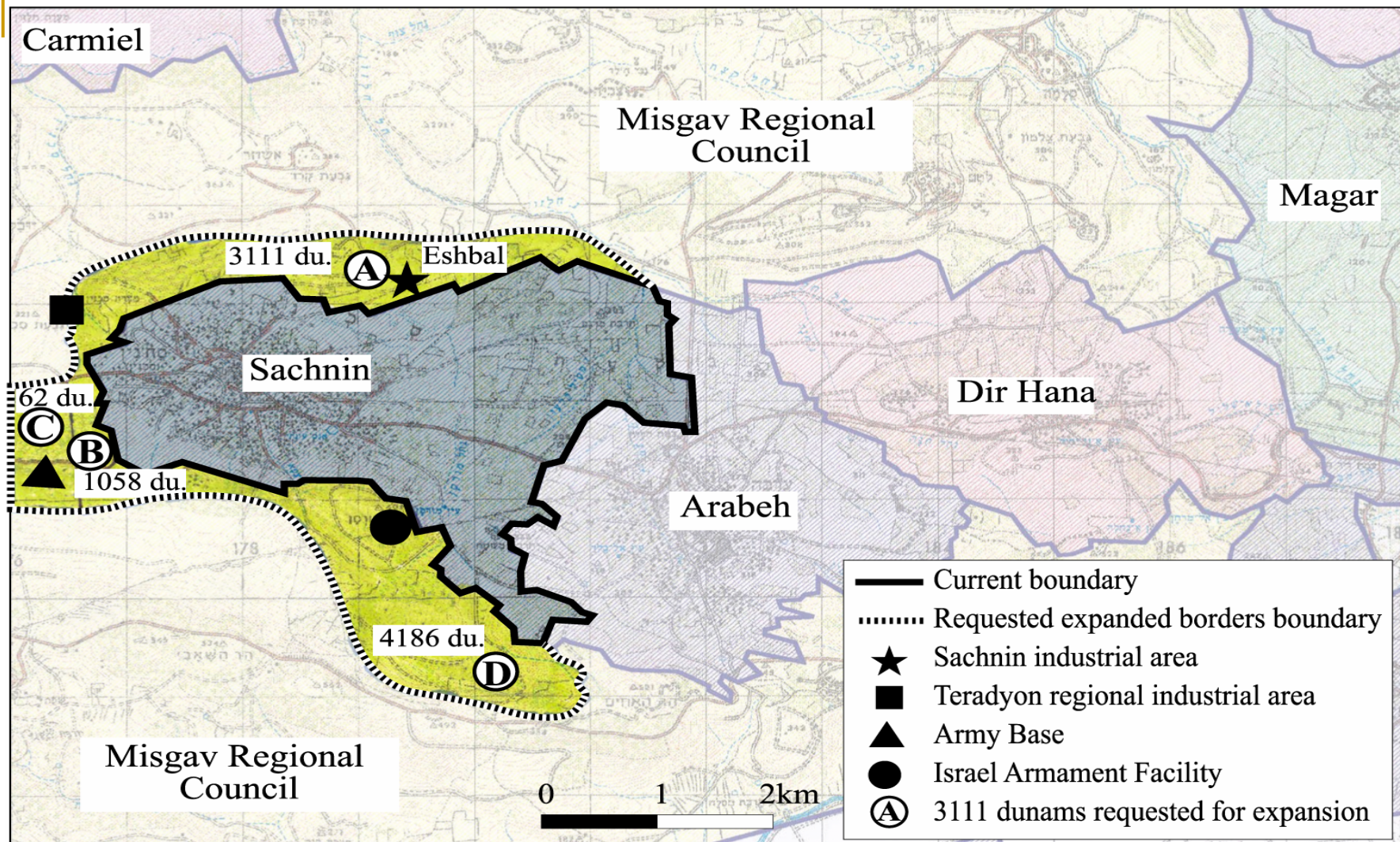
מפת בעלויות על הקרקע

Map 4 - Land Ownership in Requested Expansion Areas

תגובה לבקשה להרחבת תחום שיפוט

- משגב סירבה להמליץ על בקשה זו למשרד הפנים
 - אינה מוכנה להכיר בתביעות הערבים לקרקעות שאבדו ב- 1948
 - מוכנה לוותר על שטחי קרקע קטנים – פחות מ-10% מהבקשה
 - סח'נין צריכה להתפשט מזרחה (לעבר ערבה ודיר-חנה) על קרקעות שתיצורנה מערך עירוני מלוכד.
- משרד הפנים מינה ועדה של 5 חברים לבחינת המקרה
 - העברה של 1,700 דונם מתוך 8,400 הדונמים המבוקשים ממשגב לסח'נין
 - מיקום האזור התעשייתי החדש המוצע בתחום השיפוט של משגב
- סח'נין ערערה

Map 3 - Sachnin: Regional Setting and Requested Expansion Areas

צדק סביבתי כפי שהוא מיושם בסח'נין

■ חלוקה

- מתקנים בשטחה של משגב משיקים לסח'נין משלושה כיוונים – תרדיון, בסיס צבאי, רפא"ל – ויוצרים סיכונים סביבתיים
- הסמכות השיפוטית על אזורי רצועה ירוקה ודרכים היקפיות נמנעת מסח'נין
- דרכי גישה לעורקי תנועה אזוריים – פוטנציאל להפחתת זיהום אוויר ורעש בתוך האזורים ההומים ביותר של העיר

צדק סביבתי כפי הוא מיושם בסח'נין

■ הכרה

□ מסגרות התייחסות שונות מאוד שאינן מאפשרות הבנה:

- יהודית – הקשר ביטחוני, דמוגרפי
 - ערבית – הקלה של צפיפות היתר, ספיגת צמיחה עתידית, השבת אדמות ותיקון מחלוקות היסטוריות
-

צדק סביבתי כפי שהוא מיושם בסח'נין

■ השתתפות

- מרבית ההחלטות בעלות ההשפעה הסביבתית על סח'נין - הפקעת קרקעות, קביעת מיקומם של הבסיס הצבאי, רפא"ל, הפארק התעשייתי תרדיון – נעשו ללא השתתפות נציגים של סח'נין
- למרות מספר גדול יותר של מפגשים בעשור האחרון, חוסר האיזון בכוחות בין הצדדים הוא כזה שהתהליך אינו מעוצב באופן המאפשר תוצאה הוגנת, גם בהינתן רמה מסוימת של השתתפות ודיון

צדק סביבתי כפי שהוא מיושם בסח'נין

■ פיצוי

□ לא היה פיצוי מספק בגין הסיכונים הסביבתיים והנזקים שנגרמו לסח'נין. אין לה הכנסות ממיסוי המתקנים הצבאיים או מהפארק התעשייתי הצמודים אליה, ובמקרים מסוימים אף ממוקמים על קרקע שהופקעה.

■ אשבל – מתחם יהודי בתוך סח'נין, יספק לסח'נין הכנסות תמורת השימוש בקרקע?

המלצות

- בקנה מידה לאומי – לבעיה שורשים עמוקים
- קובעי מדיניות נרתעים מהתמודדות עם מחלוקות סביבתיות בין יהודים לערבים מחשש שיתפתחו סכסוכים חברתיים שיהיה עוד יותר קשה ליישבם
- עד היום מקבלי ההחלטות המרכזיים הם ועדות תכנון, מינהל מקרקעי ישראל ומשרד הביטחון
- למשרד לאיכות הסביבה ולמשרד המשפטים הייתה השפעה שולית – אף שההיגיון מחייב את מעורבותם

המלצות

- יש חשיבות מכרעת למלכ"רים לאיכות הסביבה המסוגלים לגרום לפעילות ממשלתית לשיפור הסביבה, החברתית והפיזית כאחת
- מספרם של מלכ"רים כאלה ברחבי הארץ ובגליל אינו מבוטל
- לכל מלכ"ר איכות סביבה תפיסה משלו וגישה משלו לצדק סביבתי. הגדרות הפורסות רשת רחבה מדי נוטות לאבד מיקוד
- הגישה לצדק סביבתי שהוצגה כאן מגבילה את הנושאים לאלו שאפשר להצביע עליהם בבירור ולראות בהם שילוב בין הסביבתי לבין המוסרי: **חלוקה** של סיכונים ויתרונות סביבתיים, **הכרה** במגוון האנשים והקהילות המושפעים, **השתתפותם** בתהליך קביעה/ניהול המדיניות הסביבתית **ופיצוי** בגין נזקים סביבתיים שאין לתקנם.